

nin *Taşavvurât* adıyla tanınan eserinin Farsça metniyle İngilizce tercümesidir. 10. *Alanut and Lamassar* (Tahran 1960). Ortaçağ'a ait iki İsmâîlî kalesi hakkında yapılmış arkeolojik bir çalışmadır.

Bunların dışında Ivanow'un aşağıdaki makaleleri de onun önemli çalışmalarındandır: 1. "İsmailitskiya rukopisi Aziatskago Muzeya". Rus İlimler Akademisi'ne bağlı Asiatic Museum'un Zarubin koleksiyonunda bulunan İsmâîlîliğe dair yazmalar hakkında adı geçen kuruluşun dergisinde yayımlanmıştır (*Bulletin de l'Académie des Sciences de St. Pétersbourg*, VI [1917], s. 359-386). Bu çalışma Edward Denison Ross tarafından özet olarak İngilizce'ye çevrilmiştir (*JRAS* [London 1919], s. 429-435). 2. "İsmailitica". İmamı tanımanın gerekliliği konusunda yazılmış "Faş der Beyân-ı Şinahtî-i İmâm" adlı Farsça bir metin ve bunun İngilizce tercümesidir (*Memoirs of the Asiatic Society of Bengal*, VIII [London 1922], s. 1-76).

BİBLİYOGRAFYA :

M. G. S. Hodgson, *The Order of Assassins*, The Hague 1955, s. 30-32; Necib el-Akîkî, *el-Müsteşrikûn*, Kahire 1981, III, 92-93; F. Daftary, *The İsmâ'îlis: Their History and Doctrines*, Cambridge 1992, s. 28-29, 443-444, 702-703; a.m.f., "Bibliography of the Publications of the Late W. Ivanow", *JC*, XLV/1 (1971), s. 55-67; a.m.f., "W. Ivanow: A Biographical Notice", *MES*, VIII/2 (1972), s. 241-244; "Vilâdimîr İvânuf", *Rehnümâ-yi Kitâb*, XIII, Tahran 1970, s. 469-471.

MUSTAFA ÖZ

İVAZ

(العوض)

İki tarafa borç yükleyen akidlerde karşılıklı bedellerden her biri.

Sözlükte "karşılık, bedel" mânasına gelen *ivaz* ve türevleri Kur'an'da geçmemekle birlikte hadislerde sözlük anlamında zikredilir. Meselâ bazı hadislerde, dünyada başa gelen bir sıkıntıya gösterilecek sabır ve metanet karşılığında âhirette verilecek mükâfat bu kelimeyle ifade edilmiştir (*Müsned*, III, 156; İbn Mâce, "Cenâ'iz", 55). Hukuk dilinde *ivaz*, iki tarafa borç yükleyen akidlerde hem akdin konusunu hem de ona karşılık ödenecek bedeli ifade eder. Ancak *ivazın* terim olarak bedel anlamı daha yaygındır.

Allah rızası için yapılan bir iyiliğin karşılığında genel olarak sevap, hayırlı bir işin karşılığında ise ecir kazanılacağı ümit edilir. İki kavramda ortak özellik, gösterilen fedakârlığın insanlardan bir karşılık bek-

lenilmeden yapılmış olmasıdır. Halbuki *ivaz* tamamen dünyevî ve maddî bir özelliğe sahiptir; kişi, ekonomik bir değere sahip bir karşılık elde etmek düşüncesiyle fedakârlıkta bulunur. Böylece iki tarafın mal varlıkları arasında bir takas ilişkisi kurulmuş olur, birindeki azalma, diğerindeki azalmaya tekabül eder. Borçlar hukukunda *ivaza* ilişkin hukukî problemler de böyle bir yaklaşımla ele alınır ve çözüme kavuşturulur.

İslâm hukukunda borcun çeşitli kaynakları bulunduğu gibi borcu doğuran sebebe veya doğan sorumluluğun niteliğine göre de mahiyetleri farklıdır. Klasik doktrinde bu farklılığı gösterebilmek için çok defa her bir borç türü farklı isimlerle anılmıştır. Meselâ haksız fiil sonucu tazmin edilmesi gereken değer için "damân", adam öldürme suçlarında ödemesi gereken kan bedeline "diyet", müessir fiillerde ödenecek tazminata "erş" ve "hükûmet-i adl", ihram yasağını ihlâl sebebiyle kurban olarak kesilmesi gereken küçükbaş hayvana "dem", büyükbaş hayvana "bedene", nikâh akidinde kocanın eşine vermeyi taahhüt ettiği malî değere "mehir", evlilik bağının sona erdirilmesi karşılığında kadının kocasına verdiği bedele "hul" adları verilir. Ancak bunların hiçbirini teknik anlamda *ivaz* olarak adlandırılmaz. *İvaz*, borçlar hukukunda iki taraflı borç doğuran bir akdî ilişki söz konusu olduğunda taraflardan birinin diğerine ödemesi gereken karşılığın adıdır. *İvaz* ile akdin konusu (ma'kûdun aleyh) arasında da fark vardır. Tek tarafa borç yükleyen akidlerde akdin konusu tek bir edim, iki tarafa borç yükleyen akidlerde ise (muâvazât-ı mâliyye) her iki edimi karşılar. Bu ikinci grup akidlerde akdin konusu iki edim olduğu ve bunlar da birbirine karşılık teşkil ettiği için her biri diğerine nispetle *ivaz* olarak adlandırılmıştır. Buna göre *ivaz* "alacağa tekabül eden borç" demektir. Taraflardan biri, diğerinden elde edeceği alacak karşılığında bir edimle yükümlü olmayacaksa yapılan bu akid *ivazlı* değil bir *teberru akdi* olacaktır. Şu halde akidlerin muâvazât-*teberruât* şeklindeki ikili ayrımı *ivazın* varlığı esas alınarak yapılmaktadır. Bunun için de yapılan hukukî işlemin *ivazlı* olup olmaması akdin tipini belirler. Meselâ bir şeyin mülkiyeti birine *ivazsız* geçirilirse hibe, *ivazlı* yapılırsa *bey'* söz konusudur. Bir şeyden yararlandırma *ivazsız* olursa âriyet, *ivazlı* olursa kira adını alır.

İvaz akdin kuruluşu aşamasıyla ilgili bir kavramdır; akid kurulduktan sonraki du-

rumla ilgili değildir. Öte yandan *ivaz* karşılıklı borç doğuran akidlerde bir üst kavramdır. Bu tür akidlerden her birinde yer alan karşılıklı edimler için kullanılan özel terimler *ivazın* birer alt türünü oluşturur. *Bey'* akidindeki *mebî'* ve *semen*, *selem* akidindeki *re'sûlmâl* ve *müslêmün fih*, *icâre* akidindeki *menfaat* ve *ücret* gibi terimler *ivazın* özel türleridir.

Fakihler akidde yer alan karşılıkları akdin temel unsurlarından saymışlar, akdin kurulabilmesi, sıhhat ve geçerlilik kazanabilmesi için bu unsurların bazı şartlar taşımasını aramışlardır. Bunlar arasında en önde gelenleri *ivazın* ifasının mümkün olması, hukuken korunmaya değer bir mal veya menfaat olması şartlarıdır. Ayrıca karşılıklı edimlerin birbirine objektif olarak eşit olması da aranır. Sübjektif olarak eşit olması ise gerekmez. Objektif olarak eşit olması, klasik dönem fakihlerince karşılıklı edimlerin her ikisinin de aynı cinsten mislî (*keylî* ve *veznî*) şeyler olması durumunda her iki bedelin de miktar olarak eşit olması şeklinde açıklanmış, aksi takdirde akdin *ribâ* yasağı kapsamına gireceği kabul edilmiştir (bk. FAİZ). Karşılıklı bedellerden birinin ayn diğerinin deyn niteliğinde olduğu durumda ise bedeller arasındaki dengesizlik oranı gabnin türünü, dolaylı olarak da akdin fes-hedilebilirliğini belirler (bk. GABN).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "avz" md.; *Türk Hukuk Lûgati*, Ankara 1944, s. 180; *Müsned*, III, 156; VI, 360; Buhârî, "Hüyel", 14, "Talâk", 20; İbn Mâce, "Cenâ'iz", 55; Ebû Dâvûd, "İtk", 8; Tirmizî, "Menâkıb", 74; Karâfî, *el-Furûk*, Kahire 1347, II, 206-208; III, 2-3, 141-142, 239-244; İbn Receb, *el-Kavâ'id* (nşr. Tâhâ Abdürraûf Sa'd), Kahire 1392/1972, s. 69-70, 78-86, 107-110, 123-124; Süyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*, Kahire 1378/1959, s. 316, 318, 320, 325; Y. Linant de Bellefonds, "İwad", *EI²* (İng.), IV, 286; "İvaz", *Mv.F*, XXXI, 58-73.

BİLAL AYBAKAN

İVAZ

(العوض)

Dünyada yaşanan üzüntü ve acılara karşılık âhirette bedel ödeneceğini ifade eden kelâm terimi.

Sözlükte "bir iş veya nesneye karşılık bedel ödemek" anlamındaki *avz* kökünden türemiş bir isim olan *ivaz* "bedel, karşılık" demektir. Türkçe'de kullanılan *tâviz* de (ta'vîz) aynı mânayı ifade eder. *İvaz* kavramı Kur'an-ı Kerim'de yer almamaktadır. Hadislerde ise "mal karşılığında

ödenen bedel; dünyadaki hastalık veya musibetler karşılığında âhirette müminlere verilecek mükâfat” anlamında kullanılmıştır. Hadis rivayetlerinde belirtildiğine göre Hz. Peygamber, felâkete uğrayan müminlerin buna rızâ gösterip Allah’tan mükâfat istemeleri halinde bunun âhirette kendilerine verileceğini açıklamış, kocası ölen Ümmü Seleme sabrederek Allah’tan hayırlı bir karşılık vermesini dilemiş, duası kabul edilip Resûl-i Ekrem’in eşi olmuştur (*Müsned*, II, 292; III, 144, 156; VI, 360; Buhârî, “Hıyel”, 14, “Tâlâk”, 20; İbn Mâce, “Cenâ’iz”, 55; Tirmizî, “Menâkıb”, 74). Bir kutsî hadiste, “En sevdiği organına, gözlerine hastalık verdiğim kuluma sabretmesi halinde gözlerine bedel cenneti veririm” buyurulmuştur (Buhârî, “Merdâ”, 7).

İvaz, Mu'tezile'nin beş temel esasından biri olan adalet ilkesiyle ilgili bir kavramdır ve Kâdî Abdülcebbar'a göre “övgüye lâyık olmayan, ancak hak edilen menfaat” diye tanımlanır. Tanımdaki “övgüye lâyık olmayan” kaydı ivazı sevaptan, “hak edilen menfaat” ifadesi de lutuftan ayırır. Çünkü sevap insanın arzu ederek yaptığı güzel işlerin karşılığıdır, ivaz ise onun arzusu hilâfına gerçekleşir. Ayrıca ilâhî adaletin yerini bulması için verilen menfaat çekilen elemnin tam karşılığı olmalıdır (*Şerhu'l-Uşûli'l-hamse*, s. 494; a.mlf., *el-Muğni*, XIII, 505-507). Mu'tezile âlimleri, Allah'ın yarattığı her şeyin kulun yararına olduğu (aslah) düşüncesinden hareketle dünyada iradesi dışında çektiği elemelere karşılık kula âhirette mükâfat verilmesi gerektiği görüşündedir. Aksi takdirde kulun çektiği elemi açıklamak imkânsız olur. Aslında insan çektiği elemi ya hak etmiştir veya elem ona ibret için verilmiştir. Kişinin kendisinin ibret alması için çektiği eleme karşılık verilmesi gerekli değilse de başkalarına ibret olsun diye çektiği eleme bir bedel ödenmelidir. Kâdî Abdülcebbar'a göre ivazda aslanan insanın iradesi dışında elem çekmesidir. Bu tür elemelere karşılık vermek adaletin gereğidir, aksi zulüm olur, Allah ise kullarına zulmetmekten münezzehtir (*Şerhu'l-Uşûli'l-hamse*, s. 497). Kulun hangi eleme karşılık kendisine hangi ivazın verileceğini bilmesi gerekmez; bu konuda Allah'ın âlim, hakîm, âdil ve kullarına asla zulmetmeyen yüce bir varlık olduğuna inanması yeterlidir. Mu'tezile âlimlerine göre ivaz, dünyada kötülüğün mevcudiyetine dayanarak Tanrı'nın varlığını inkâr eden maddecilere ait görüşün geçersizliğini de gösterir. İvaz bu dünyada verile-

bileceği gibi öbür dünyada da verilebilir. Bununla birlikte itikadî anlamdaki ivaz daha çok âhirete mahsustur, dünyada verilen ivaz fikhî bir anlam taşır.

Mu'tezile âlimleri, ergenlik çağına henüz girmiş çocuklara verilecek ivaz konusunda farklı görüşler benimsemiştir. Bir grup, çocukların sorumlu olmadığını göz önünde bulundurarak onlara elem ve ivaz verilmeyeceğini ileri sürer. Çoğunluğu teşkil eden ikinci grup, başkalarına ibret olması için çocuklara da elem ve ivaz verileceğini söyler. Ashâb-ı lutf olarak bilinen üçüncü grup ise Allah'ın çocuklara elem çektirmeden ivaz vermesinin daha uygun (aslah) olduğunu, fakat aslah olanı yapmanın O'na vâcib bulunmadığını kabul eder (Eş'arî, *Maķâlât*, I, 318-319). Bazı Mu'tezile âlimleri elem gören hayvanlara da ivaz verileceğini söyler, çünkü hadislerde âhirette hayvanlar arasında kısas yapılacağı belirtilir (*Müsned*, I, 72; II, 235). Hayvanların yaralanmasından ötürü bir tazminatın ödenmeyeceğine ilişkin hadisi (Buhârî, “Diyât”, 28; Müslim, “Hudûd”, 45, 46) dikkate alan diğer bir grup Mu'tezile âlimi ise çektikleri elem karşılığında hayvanlara ivaz verilmeyeceğini belirtir (Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğni*, XIII, 475-482).

Abbâd b. Süleyman es-Saymerî, fert veya topluma ait bir yararın gözetilmesi dışında Allah'ın çektirdiği elem sebebiyle kullarına ivaz vermesinin gerekli olmadığını savunmuştur. Ona göre ivaz ve sevap kulun fiillerine karşılıktır, elem ise ilâhî fiillerin kapsamına girer ve bu sebeple de ivazı gerektirmez. Eğer ivaz vermek suretiyle elem çektirmek iyi bir şey olsaydı insan da bedel ödeyerek başkalarına elem çektirebilirdi. Başta Kâdî Abdülcebbar olmak üzere Mu'tezile âlimlerinin büyük çoğunluğu Abbâd b. Süleyman'ın bu görüşünü reddetmiştir. Buna göre Allah'ın ivaz vermeden kuluna elem çektirmesi her şartta zulüm kapsamına girer, bunun ise Allah'a nisbet edilmesi mümkün değildir (*Şerhu'l-Uşûli'l-hamse*, s. 485-493). Ebû Ali el-Cübbâî, sırf ivazı hak edebilmesi için Allah'ın kuluna elem vermesini bile câiz görür. Buna karşılık Ebû Hâşim el-Cübbâî ile Kâdî Abdülcebbar, elemnin sadece kulun ivazı hak etmesi amacını değil aynı zamanda onu uyurup ibret almasını sağlamak amacı taşıdığını da kabul eder.

İvaza konu teşkil eden elem ilâhî veya beşerî bir fiilin sonucu olabilir. Elem ilâhî fiilin sonucu olarak vuku bulmuşsa Allah

tarafından karşılığı verilir; kulun kendi kötü fiilinin sonucu olması halinde ivaz verilmezse de iyi fiilinin sonucunda ivaz verilebilir. Eğer elem birine ait kötü bir fiilden doğmuşsa mutlaka bedeli ödenir; iyi fiilin sonucu ise karşılık verilip verilmemesi mümkündür. Verildiği takdirde elem sebep olan fiilin fâiline ait sevaplardan alınır ve elem sahibine verilir. Ebû Ali el-Cübbâî'ye göre azap ehlinde olanlara ivaz verilmez (Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğni*, XIII, 448-454, 520-523).

Mu'tezile âlimleri ivazın süresi konusunda da farklı görüşler ileri sürerler. Ebû'l-Hüzeyl el-Allâf, Ebû Ali el-Cübbâî ve Bağdat ekolüne mensup bir grup âlime göre âhiretteki mükâfat ve ceza devamlı olduğundan ivaz da devamlıdır. Ebû Hâşim el-Cübbâî ile Kâdî Abdülcebbar ise ivazın bir defaya mahsus olduğu kanaatinde; zira dünyada diyet ödenmesi bir defa olur, âhirette de durum değişmez (*Şerhu'l-Uşûli'l-hamse*, s. 495; a.mlf., *el-Muğni*, XIII, 508-519).

Şii kelâmcıları ivaz konusunda genellikle Mu'tezile'nin görüşlerine katılmıştır. Şeyh Müfid ve İbnü'l-Mutahhar el-Hillî gibi âlimlere göre beşerî fiil sonucu doğan elemelere karşılık o kimsenin sevaplarından alınıp elem sahibine verilir. İlâhî fiil neticesinde doğan elemeler, işlenen günahların dünyada verilmiş cezası diye düşünülebileceği gibi herhangi bir yarara bağlı olarak da telakki edilebilir. Birinci durumda ivaz kullara ait fiillerin bir karşılığı olur, ikinci durumda ise ivaz verme amacı taşıyabilir (*el-'Aklî fi uşûli'd-dîn*, s. 367; *Nehcü'l-hak*, s. 137-138).

Ehl-i sünnet âlimleri, birbirlerine çektirdikleri eziyetler sebebiyle hayvanlar arasında bir tür ivazın uygulanacağını kabul etmekle birlikte (Fahredden er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXXI, 26; İbn Kesîr, IV, 466) mükellef insanlara ilâhî fiiller sonucunda çektikleri elemelere mukabil ivaz vermesinin Allah'a vâcib olmadığını söylemişlerdir. Zira Allah kâinatın ve içindeki bütün varlıkların yegâne sahibi olup mülkünde dilediği gibi tasarrufta bulunur. Çektirdiği acılara ve ıstıraplara karşılık ivaz vermeye mecbur olduğunu söylemek ilâhî irade ve kudretini sınırlandırıp O'nu âciz bir varlık haline getirmek anlamına gelir (Gazzâlî, s. 90; Şehristânî, s. 411). Fahredden er-Râzî'ye göre elemelere mukabil kula ivaz vermek Allah'a vâcib olsaydı kula elem çektirmemek onu âhirette büyük bir menfaatten mahrum etmek olurdu (*Kelâm'a Giriş*, s. 201). Bazı Sünnî

âlimleri, ivaz meselesine ilişkin görüşle-
rinden ötürü Mu'tezile ulemâsını eleştir-
mekte aşırı gitmiş ve bunun, dünyada ço-
cuklarla hayvanların çektikleri elemelerin
daha önce yaşadıkları hayattaki fiillerinin
bir karşılığı olduğunu söylemeyi gerek-
tirdiğini ileri sürüp onları tenâsüh fikrini
benimsemekle itham etmişlerdir.

Mu'tezile âlimlerinin, kullarına çektir-
diği elemelere karşılık kendilerine âhirette
ivaz vermesini Allah için vâcip görmeleri
isabetli olmamakla birlikte Sünnî âlimle-
rin ilâhî irade ve kudreti sınırlandıracağı
düşüncesiyle ivaz nazariyesini bütünüyle
reddetmeleri de doğru değildir. Zira bazı
insanların iradeleri dışında ve herhangi
bir günaha karşılık olmaksızın eleme mâ-
ruz kaldığı bir gerçektir. Muhtelif âyetler-
de ilâhî musibetlere sabredenlerin cen-
netle müjdelenmesi (meselâ bk. el-Baka-
ra 2/155-157; er-Ra'd 13/22-24; ez-Zümer
39/10), birçok hadiste hastalıkların mü-
minlerin günahlarını sileceğinin açıklan-
ması (Buhârî, "Merdâ", 7; bk. *Miftâhu kü-
nûzi's-sünne*, "Marâz" md.) dikkate alın-
dığı takdirde ilâhî iradeyi sınırlayan vü-
cûb fikrini reddedip hikmete uygun bir
ivaz nazariyesinin benimsenmesi Allah'ın
adalet ve rahmet sıfatlarının gereği ola-
rak görünür.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "avz" md.; *Miftâhu kü-
nûzi's-sünne*, "Marâz" md.; *el-Müsned*, I, 72; II, 235,
292, 323, 363; III, 144, 156; VI, 360; Buhârî,
"Hıyel", 14, "Talâk", 20, "Merdâ", 7, "Diyât",
28; Müslim, "Hudûd", 45, 46; Ebû Dâvûd, "İtk",
8; İbn Mâce, "Cenâ'iz", 55; Tirmizî, "Menâkıb",
74; Hayyât, *el-İntişâr*, s. 21-22, 25-28, 38-39,
42-43; Eş'arî, *Maḳâlât* (Abdühamîd), I, 314-
321; a.mlf., *el-Lüma'*, s. 149; Mâtürîdî, *Kitâ-
bü't-Tevhîd*, s. 216-217; Şeyh Müfîd, *el-'Akl fi
uşûli'd-dîn*, Beyrut 1412/1992, s. 367; Kâdî
Abdücebbar, *Şerhu'l-Uşûli'l-ḥamse*, s. 483-
507; a.mlf., *el-Muḥîṭ*, s. 348-349; a.mlf., *el-
Muḡni*, XIII, 448-580; Abdülkâhîr el-Bağdâdî,
Uşûlü'd-dîn, Beyrut 1401/1981, s. 240-241;
Gazzâlî, *el-İktisâd fi'l-'itikâd*, Kahire 1385/
1966, s. 90; Şehristânî, *Nihâyetü'l-İkdâm fi'l-
mi'l-keḷâm* (nşr. A. Guillaume), London 1934, s.
410-412; Fahrreddin er-Râzî, *Mefâtiḥü'l-ḡayb*,
XI, 219; XXXI, 26; a.mlf., *Kelâm'a Giriş [el-Mu-
hassal]* (trc. Hüseyin Atay), Ankara 1978, s. 201;
İbnü'l-Mutahhar el-Hillî, *Nehcü'l-ḥak ve keş-
fü's-şidk* (nşr. Aynullah el-Hasenî el-Urmevî),
Kum 1986, s. 137-138; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur-
'ânî'l-'azîm*, Kahire, ts. (Dâru İhyâi'l-kütübi'l-
Arabiyye), IV, 466; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâşid*,
Beyrut 1989, IV, 323-328; Seyyid Şerîf el-Cürçânî,
Şerhu'l-Mevâkıf, Kahire 1907, VII, 198-200;
Süyûrî, *İrşâdü't-ḡalîbin ilâ Nehci'l-müsterşid-
dîn* (nşr. Mehdi er-Recâî), Kum 1405/1984, s.
281-285; İbnü'l-Murtazâ, *el-Kalâ'id fi taḥṣîhi'l-
'akâ'id* (nşr. Albert Nasrî Nâdir), Beyrut 1985, s.
104-106.

İLYAS ÇELEBİ

İVAZ EFENDİ

(ö. 994/1586)

Osmanlı kazaskeri.

904 (1498) yılı civarında Manavgat'ta
doğdu. Buraya izâfetle "Manav" nisbesiyle
de anılır (Peçuylu İbrâhîm, I, 364). Daha
sonra İstanbul'a giderek tahsilini tamam-
ladı ve Sahn-ı Semân medreselerinden
mezun oldu (954/1547). Bir süre Rüstem
Paşa'nın kapı halkından Şehsuvar Ağa'ya
hocalık yaptı. Vezîriâzam Rüstem Paşa'nın
desteğiyle "Hâşiye-i Tecrid" müderrisli-
ği yapmaksızın doğrudan 30 akçe yev-
miye ile Edirne'de Beylerbeyi Medresesi
müderrisliğine tayin edildi. Ardından sıra-
sıyla Dâvud Paşa, Rüstem Paşa ve Sahn-ı
Semân medreselerine getirildi. Daha son-
ra Bursa Murâdiye ve Edirne II. Bayezid
medreselerinde görevlendirildiyse de bu
görevleri kabul etmediğinden iki defa da-
ha Sahn-ı Semân müderrisliğinde bulun-
du. Hatta zamanın şairlerinden biri bu
üst üste tayinler münasebetiyle, "Sekiz
Sahn'ı İvaz dokuz dolandı" diyerek nükte
yapmıştır. 976'da (1568) Ayasofya, erte-
si yıl Süleymaniye ve 981 (1573) yılında
Edirne Selimiye Medresesi müderrisli-
ğine yükselen İvaz Efendi iki yıl sonra Bur-
sa kadılığına getirildi. Bu münasebetle,
"Şehr-i Bursa'ya vâli oldu Manav" mısra-
yla tarih düşürülmüştür (Atâî, s. 291).
984'te (1576) Edirne, bir yıl sonra İstan-
bul kadılığına tayin edilen İvaz Efendi,
987'de (1579) görevinden alındıysa da
ertesi yıl tekrar İstanbul kadısı oldu. An-
cak bu görevi sırasında bazı hataları yü-
zünden ulemâ tarafından devrin padişahı
III. Murad'a şikâyet edildi ve görevin-
den azledildi. İstanbul'da ilk kahvehane-
lerin açılması İvaz Efendi'nin İstanbul ka-
dılığı sırasında gerçekleşmiştir. İvaz Efen-
di 989'da (1581) Anadolu, birkaç ay son-
ra da Rumeli kazaskerliğine getirildi, 991
(1583) sonlarında görevinden alındı (Se-
lânikî, s. 141). İki yıl sonra ikinci defa Ru-
meli kazaskeri olan İvaz Efendi bir Divân-ı
Hümâyun toplantısı sırasında rahatsız-
landı (a.g.e., s. 174) ve 994 (1586) son-
larında doksan yaşını aşkın bir halde ve-
fat etti. Ölümüne "mâtem-i etkiyâ" ibâ-
resiyle tarih düşürülmüştür (Ayvansarâ-
yî, I, 147).

İvaz Efendi şer'î meselelerde çok defa
aklı esas almış, verdiği bazı fetva ve ka-
rarlarında yaptığı nükteleriyle meşhur ol-
muştur; Nev'îzâde Atâî tarafından Nas-
reddin Hoca'ya benzetilir. Gerçekten ken-
dine has garip tavırları olan İvaz Efendi,

kazaskerlikleri zamanında *el-Hidâye*
nüshasını çekmecesine mihlatıp mansıb
talep edenlere göstererek, "Orayı kara
kitap bilir" derdi (Atâî, s. 292). İvaz Efen-
di medrese ders kitabı olan tefsir, fıkıh,
belâgat ve kelâm alanında yazılmış *En-
vârü't-tenzîl*, *el-Hidâye*, *Miftâhu'l-
'ulûm*, *et-Telvîḥ* ve *el-Mevâkıf* gibi
eserlere müstakil hâşiyeler kaleme almış
ve bunları İstanbul'da Eğrikapı dışında
yaptırdığı camiye (bk. İVAZ EFENDİ CA-
Mİİ) kendi eliyle yazdığı vakıfnâme ile ba-
ğışlamıştır. Mezarı bu caminin hazîresin-
dedir. Oğlu Yahyâ Efendi de ilmiye mesle-
ğinden yetişmiş, Konya kadılığına kadar
yükselmiş ve 1033'te (1624) ölmüştür
(Atâî, s. 689-690). *Hadikatü'l-cevâmi'*de
onun camisinden başka medrese, mek-
tep ve çeşme gibi hayır eserlerinden de
söz edilmektedir (I, 147).

BİBLİYOGRAFYA :

Selânikî, *Tarih* (İpsirli), s. 141, 174, 178; Atâî,
Zeyli Şekâik, s. 291-292, 689-690; Peçuylu İb-
râhîm, *Tarih*, I, 364; Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-
cevâmi'*, I, 147; a.mlf., *Mecmûa-i Tevâriḥ* (nşr.
Fahri Ç. Derin - Vahid Çabuk), İstanbul 1985, s.
233; *Sicill-i Osmânî*, III, 606-607; Tahsin Öz,
İstanbul Camileri, Ankara 1962, I, 78; Uzunçar-
şılı, *İlmiye Teşkilâtı*, s. 61; Baltacı, *Osmanlı
Medreseleri*, s. 572.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

İVAZ EFENDİ CAMİİ

İstanbul'da

XVI. yüzyılın son yıllarında yapılmış,
değişik mimari özelliklere sahip
bir cami.

Şehrin surlarla çevrili kuzeydoğu köşe-
sinde Edirnekapı ile Ayvansaray arasın-
da, Eğrikapı yakınında Haliç'e hâkim bir
yerde bulunmaktadır. Halk arasında Eğ-
rikapı Camii adıyla da anılan mâbedin ya-
nında bir de meydan çeşmesi vardır. Ev-
velce sıbyan mektebiyle bir medresenin
olduğu bilinmekle beraber bunlardan hiç-
bir iz kalmadığı gibi yerleri de tesbit edi-
lememiştir. Caminin bânisi Kazasker İvaz
Efendi (ö. 994/1586) kible duvarı önünde-
ki hazîreye defnedilmiştir. Hazîrede adını
taşıyan bir mezar taşına rastlanmamakla
birlikte tam mihrabın hizasında üzerinde
hiçbir yazı olmayan, hazîredeki bütün
taşlardan daha büyük silindirik biçiminde
iki şâhidenin İvaz Efendi'nin kabrine ait
olması kuvvetle muhtemeldir.

İvaz Efendi Camii şehrin kara tarafı
surlarının çok yakınında, Bizans dönemi-
nin son yüzyıllarında imparatorların ter-
cih ettiği bir mekân olan Blakhernai (Vla-